

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA BANAT ÎNAINTE DE CUCERIREA ROMANĂ

OVIDIU BOZU

Banatul și bazinul mijlociu al Dunării în izvoarele literare antice.

Referindu-se la spațiul geografic circumscris Dunării înainte și după cucerirea Daciei de către romani, Vasile Pârvan a ținut să sublinieze că: *“...independent de națiunile care îl locuiesc, bazinul Dunării a fost prin definiție din vremurile cele mai îndepărtate, o singură lume, un singur organism de geografie umană. În momentul în care lupta dintre daci și romani s-a hotărât în folosul celor din urmă, civilizația romană a unificat sub steagul său tot bazinul fluviului. Romanii au influențat și au fost influențați și o întreagă cultură deosebită, romanismul danubian, diferit de cel galic sau de cel spaniol a luat naștere”*¹.

Istoria Europei sfârșitului de mileniu I a.Chr. și a primului secol al erei creștine consemnează puterea și mărimea statului roman care, *“sub conducerea împăratului Augustus... a învins pe dalmați, panoni, iliri, germani, cantabri și a pacificat pe deplin întregul pământ, afară de inzi, parți, sarmați și daci, deoarece pe aceștia soarta i-a păstrat pentru triumfurile împăratului Traian”*².

După cucerirea regiunilor ilirice dintre Adriatica și Sava, a Pannoniei, Noricului și Vindelicii (6-12 p.Chr.), întreg cursul Dunării, de la izvoare și până la Marea Neagră, constituia frontiera Imperiului Roman, limesul fortificat al lumii și civilizației mediteraneene în fața vastelor întinderi din nordul și estul Europei.

Fixarea granițelor Imperiului de-a lungul Dunării Mijlocii și Inferioare a însemnat pentru geto-daci pierderea definitivă a unor teritorii de la sud și vest de fluviu. Aceste teritorii locuite de geto-daci în amestec cu alte populații (traci, celți, dardani, iliri, panoni, sarmați) acționau ca spații de complementaritate și complinitate ocupațională, asigurau și făceau posibilă o circulație concentrică, dimensionată economic și social, atât din zonele exterioare spre cele interioare statului dac, cât și invers.

Privite din acest punct de vedere, campaniile militare geto-dacice conduse de Burebista, conflictele militare daco-romane își găsesc motivația în acel

1 V. Pârvan, *Dacia*, Buc., 1967, p.111

2 Lucius Ampelius, II, 7, în *Izvoare...*, p.111

instinct de conservare, dar și de expansiune izvorât din temeuri istorice și mai ales geografice.

Așezarea unui stat în geopolitica lui înseamnă dependența evenimentelor politice din teritoriul etnonim, indiferent de timpul istoric la care ne raportăm de: vecinătatea simplă sau complicată în raport direct față de statele mari sau mici; din distanțele ample sau reduse ce le despart de centrele de forță și cultură a timpului; din situația față de punctele de fricțiune sensibile ale marii politici; de componenta geografică, prin așezarea la centru, intermediară sau la margine față de marile puteri în care relieful, resursele naturale, dinamica umană joacă un rol determinant. În această dinamică se subsumează temperamentul și particularitățile etnice, educația militară și știința războiului, organizarea vieții sociale, astfel încât statul devine expresia politică a unei comunități de viață, dotată cu instinct de conservare, dar și de expansiune, ambele izvorâte din complexitatea temeiurilor istorice și mai ales geografice.

Așezarea frontierei pe cele două fluvii Rin și Dunăre, includerea curburii interioare a Carpaților la Imperiu decurge din gândirea geostrategică a generalilor și împăraților romani, care considerau că astfel Imperiul putea să controleze și să se apere împotriva invaziilor ce amenințau statul roman dinspre nord și răsărit. În acest context, Dacia a reprezentat pentru Imperiu o zonă de maximă importanță geopolitică, strategică, economică și de mare convergență comercială.

Anexarea Daciei și a masivului carpatic de către romani s-a făcut pe etape, a avut o anumită congruență în aplicarea și finalizarea planului de ocupare și transformare în provincie romană a statului dac.

Din arsenalul militar și diplomatic al Romei, în vederea realizării scopului urmărit nu au lipsit expedițiile de pedepsire, deplasările forțate ale populației geto-dace de la nord de Dunăre la sud de aceasta, implantarea de populații de neam străin în spațiul locuit de dacii dintre Dunăre și Tisa, stări de conflict prelungit, acordarea statutului de stat și rege clientelar, plățirea de subsidii și, în final, cucerirea definitivă și transformarea unei părți din Dacia în provincie romană.

Geografic, Defileul Dunării face legătura dintre două mari arii geografice distincte: una aparținând de bazinul mijlociu al Dunării și cealaltă aparținând de bazinul Dunării Inferioare. Această realitate geografică o regăsim și la geografii și istoricii antici, atunci când aceștia se referă la Dunăre sau la pământul locuit de geto-daci.

Cele mai însemnate știri le avem de la Strabon, care consemnează: *“partea de miazăzi a Germaniei, de dincolo de Elba, este - cel puțin acolo unde se învecinează cu fluviul - în stăpânirea suebilor. Apoi, îndată urmează teritoriul geților, la început îngust - mărginit la sud cu Istrul, în partea opusă cu munții Pădurii Hercinice și cuprinzând și o parte din munți. Apoi se lărgește și se întinde spre nord până la tirageți, fruntarii pe care nu le putem descrie precis”. În paragraful următor, geograful ține să precizeze: “Acești geți locuiau și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sunt și ei traci - acum ei se numesc moesi”³.*

Geograful antic ține să precizeze însă în continuare: *“A existat și o altă împărțire a teritoriului, chiar din cele mai vechi timpuri: căci pe unii îi denumesc*

³ Strabon, *Geografia*, VII,3,1, în *Izvoare...*, p. 225-227.

(autorii) daci, iar pe alții geți. Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului”⁴.

Deosebit de semnificativă pentru ținuturile bănățene locuite de daci este menționarea de către Strabon a faptului că: “Prin țara lor curge râul Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe acesta își făceau romanii aprovizionările pentru război”, și în continuare vine cu o precizare de finețe: “Ei numeau Danubius partea superioară a fluviului și cea dinspre izvoare până la cataracte. Ținuturile de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor”⁵.

Din acest text reiese clar și fără echivoc faptul că zona Defileului Dunării separă pe daci de geți.

Informația este cu atât mai valoroasă prin faptul că același autor antic ține să precizeze în continuare: “Partea inferioară a fluviului, până la Pont - de-a lungul căreia trăiesc geții - ei o numesc Istru”; că “dacii au aceeași limbă ca și geții. Aceștia sunt mai binecunoscuți de eleni, deoarece se mută des de pe o parte pe alta a Istrului... trăind în amestec cu tracii și cu misii”⁶. În epopeea *Pharsalia*, Luncan face câteva referiri indirecte la situația enunțată mai sus, considerând ca separate forțele geto-dacice care pun în primejdie Imperiul, “dintr-o parte să ne apere dacul și din alta getul”, ce sugerează două direcții de atac din tot atâtea zone de concentrare militară. În continuare este de-a dreptul înspăimântat de un posibil atac comun daco-get: “Zei cerești, țineți departe de mine această nebunie, și anume că, printr-un dezastru, i-ar pune în mișcare pe daci și pe geți”⁷.

Despre locuitorii din vestul și sud-vestul Daciei deosebit de prețioase sunt informațiile transmise de Pliniu cel Bătrân: “...iar în părțile mai sus de Dunăre și Pădurea Hercinică, până la lagărele de iarnă de la Carnuntum din Pannonia și la hotarele de dincolo cu germanii; câmpiile și șesurile sunt stăpânite de sarmații iazygi, iar munții și pădurile de daci împinși de primii până la râul Pathissus (Tisa - n.n.)”⁸.

Un alt mare istoric antic, P. Cornelius Tacitus, relatând istoria romană de la Augustus până la Vespasian, face referiri la aceiași locuitori ai bazinei mijlocii al Dunării: “Germania, în totalitatea ei, este separată de gali, geți și panoni prin fluviile Rin și Dunăre, de sarmați și de daci prin teama pe care o au unii față de alții sau prin munți”⁹. În *Istorie*, III, 46, 2, același istoric relatează despre dacii din această zonă: “S-au mișcat și dacii, un neam care nu era niciodată de bună credință, iar atunci și fără frică, deoarece fusese luată armata din Moesia... luară cu asalt taberele de iarnă ale cohortelor și cavaleriei auxiliare și se făcură stăpâni pe ambele maluri ale Dunării”¹⁰.

Despre zona muntoasă și împădurită de-a lungul Defileului Dunării, probabil între localitățile Baziaș și Turnu Severin, aflăm în lucrarea *Războiul cu dacii*, aparținând istoricului L. Annaeus Florus, unde sunt prezentate

⁴ *Ibidem*, p. 239.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 239-241.

⁷ Luncan, *Pharsalia*, II, 295-297, în *Izvoare ...*, p. 375

⁸ Pliniu cel Bătrân, *Istoria Naturală*, IV, 12 (25) 80, în *Izvoare ...*, p. 403

⁹ Tacit, *Germania*, 1, 1, în *Izvoare...*, p. 487

¹⁰ *Ibidem*, p. 493

amănunte ce nu le regăsim în alte izvoare: *“Dacii trăiesc nedeslipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile”*¹¹.

La rândul său, Appianus ne trimite într-un ținut apropiat de Banatul antic, unde *“Sava se varsă în Istru”*. Acolo, împăratul Octavianus Augustus intenționa să cucerească orașul Sageste pentru a-l transforma într-o bază militară și de aprovizionare în războiul pe care îl proiecta împotriva dacilor și bastarnilor. Iată descrierea autorului antic: *“... sosi la râul Sava, în ținutul segestanilor... În regiunea aceasta se află un oraș bine întărit, ocrotit de cursul râului și un șanț foarte mare. Astfel fiind, cezarul dorea foarte mult să-l ocupe, spre a-l folosi ca depozit (de aprovizionare) împotriva dacilor și bastarnilor, care sunt dincolo de Istru. Fluviul este numit Danubius în partea locului și ajunge (să se numească) puțin după aceea Istru. Sava se varsă în Istru. Corăbiile (necesare) cezarului trebuiau să se pregătească pe Sava ca să transporte alimente până la Danubius”*¹².

Opera, prin excelență cartografică, în care Dacia este prezentată ca o unitate aparte, cu numeroase etnonime și localități cu referiri directe și la spațiul bănățean este *Geographia* sau *Îndreptar geografic* al lui Ptolemeu.

Astfel, în capitolele despre așezarea Daciei și Moesiei (*Harta a IX-a a Europei*), Ptolemeu delimitează latitudinal și longitudinal în grade și minute granițele și localitățile existente înainte de cucerirea romană.

La geograful antic, *“râul Tibiscos”* reprezenta granița de vest dintre teritoriul locuit de daci și sarmații iazygi, *“la apus cu iazygii metanasci, pe lângă râul Tibiscos”*. În interiorul țării iazyge este amintită localitatea Partiscum, situată pe malul drept al Tisei (Pathisus), din apropierea orașului Seghedin din Ungaria. De asemenea, în cotul de nord-vest al Dunării, în apropierea Budapestei de azi, este menționată localitatea Carpis care amintește de populația dacică ce popula Câmpia Pannonică înainte de implantarea iazygă în spațiul dintre Tisa și Dunăre.

În continuare sunt date gradele de latitudine și longitudine ale marelui cot pe care Dunărea îl face după vărsarea râului Tisa în fluviu: *“După vărsarea râului Tibiscos, prima cotitură spre sud-vest (are gradele) 47°27'-44°45'”*¹³.

În același mod sunt localizate orașele de pe malul drept al Dunării, din imediata apropiere cu Banatul: *“Pe fluviul Dunărea sunt orașele Singidunum 45°30'-44°30', Tricornium 46°44'10', lângă care se varsă râul Moschios, Viminacium 46°30'-44°20'”*¹⁴.

Pe harta ptolemeică regăsim menționate următoarele localități dacice din Banat: *Ziridava*, identificată arheologic la Pecica (jud. Arad); *Argidava* (Vărădia, jud. Caraș-Severin), *Aizisi* (Duleu-Valea Mare, jud. Caraș-Severin); *Tibiscum* (Jupa, jud. Caraș-Severin), *Acmonia* (Zăvoi, jud. Caraș-Severin), *Dierna* (Orșova, jud. Mehedinți)¹⁵.

Alte două localități, Berzobis și Aizisis - din care una se regăsește și la Ptolemeu, sunt consemnate de către însuși împăratul Traian și descriu

¹¹ Florus, *Războiul cu dacii*, II, 28, 20, în *Izvoare...*, p. 525

¹² Apian, *Iliria*, 22, 65, în *Izvoare...*, p. 569

¹³ Ptolemeu, *Îndreptar geografic. Așezarea Daciei*, III,8, 2, în *Izvoare...*, p. 543.

¹⁴ *Ibidem*, p. 547-549.

¹⁵ *Ibidem*, p. 545-547.

înaintarea armatei romane în prima campanie împotriva dacilor prin teritoriul de azi al județului Caraș-Severin "*inde Berzobim, deinde Aizi processimus*"¹⁶.

Dio Cassius, ilustrul istoric din a doua jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului I p.Chr., a lăsat posterității o mare și cuprinzătoare operă intitulată *Istoria Romană*, compusă din 80 de cărți. În cartea *LI*, 22, 6 autorul antic face trimitere la dacii și geții din zona bazinului mijlociu și inferior al Dunării consemnând că: "*Acești suebi, ca să vorbim mai precis, locuiesc dincolo de Rin. Ceialți (adică dacii) locuiesc pe ambele maluri ale Istrului. Dar cei care sînt dincoace de fluviu - lângă țara tribalilor - țin cu plata birurilor de Moesia și se numesc moesi, afară de cei așezați foarte aproape de tribali. Cei de dincolo poartă numele de daci, fie că sînt geți, fie că sînt traci din neamul dacilor*"¹⁷.

De asemenea, în cartea *LI*, 27, 1, Dio Cassius ține să sublinieze că "*mai înainte vreme moesii și geții locuiau întreg ținutul dintre Haemus și Istru*,"¹⁸ iar în cartea *LXVII*, consacrată domniei împăratului Domitian și a războiului dintre acesta și Decebal, găsim, de asemenea, precizarea "*eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului*,"¹⁹.

Izvoarele antice prezentate mai sus, traduse și interpretate de autorii primului volum din seria *Izvoarele Istoriei României* (FHDR, I) pun în lumină faptul că istoricii și geografii antici, în comentariile lor referitoare la Dacia și la locuitorii ei, au făcut o distincție clară între geți și daci, nu sub raport etnolingvistic, ci raportat la spațiul pe care îl populau.

Etnonimul de daci și geți avea la autorii antici o constantă semnificație geografică. Atât dacii cât și geții locuiau până la cucerirea romană de o parte și de alta a Dunării.

Dacii erau aceia care locuiau în interiorul și de-a lungul arcului carpatic, precum și în întinse spații din bazinul mijlociu al Dunării. Geții populau zonele extracarpătice la sud și est de Carpați, având ca limite Munții Balcani și Nistrul.

Întreaga evoluție a societății geto-dace, cu implicații de ordin politic și demografic, începând cu a doua jumătate a secolului I a. Chr. și până în primul deceniu al secolului II p. Chr. s-a desfășurat pe fondul politicii expansioniste a Imperiului Roman, fapt ce a creat de-a lungul Dunării Mijlocii și Inferioare o situație de conflict prelungit, în care au fost antrenati în primul rând geto-dacii, dar și celelalte populații din zonă: ilirii, pannonii, celții scordiscii, bastarnii, sarmații, roxolanii etc.

Dacii din Banat înainte de stăpânirea romană.

Fondul demografic al epocii La Tène, își are adânc înfipte rădăcinile în modul de viață și de habitat hallstattian, care poate fi considerat ca matricea de existență a geto-dacilor²⁰.

¹⁶ Împăratul Traian, *Războaiele cu dacii*, în *Izvoare...*, p. 485

¹⁷ Dio Cassius, *Istoria Romana*, *LI*, 22, 6, în *Izvoare...*, p. 671

¹⁸ *Ibidem*, p. 677

¹⁹ *Ibidem*, p. 683

²⁰ *Istoria României*, I, 1960, Buc., p. 218-225; D. Berciu, *Zorii istoriei în Carpați și la Dunăre*, Buc., 1966, p. 217 și în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Buc.1968, p. 35-39; I.H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, Buc., 1975, p. 9

Dimensiunea culturii și civilizației geto-dacilor reprezintă o ecuație în timp și spațiu în care trăsăturile tradiționale hallstattiene sunt supuse influențelor venite din lumea sud-tracică, celtică și greco-romane ²¹.

Contactul direct sau indirect cu aceste lumi, cu purtătorii acestor orizonturi de cultură și civilizație, a impulsionat dezvoltarea economico-socială și spirituală a geto-dacilor, a impus ritmuri de dezvoltare, care, sub raport geografic au fost resimțite în mod inegal, favorizând mutații de ordin social și politic în structura societății autohtone geto-dacice, grăbind și determinând în mare măsură apariția statului geto-dac ²².

Apariția, afirmarea și evoluția statului geto-dac de-a lungul secolelor I a.Chr. - I p.Chr., coincide cu maxima înflorire și afirmare a culturii și civilizației geto-dacice în ansamblul ei care, în contextul civilizației europene aparține după părerea cercetătorilor români, lumii clasice ²³. A însemnat totodată, definirea identității politice, economice, culturale și militare a societății geto-dacice, ca o conștientizare a spațiului geografic pe care îl ocupau și îl controlau, promovându-și interesele politice, economice și militare în strânsă corelație cu vecinii.

În Europa secolelor amintite, Roma devine o entitate dominantă, care își implică puterea celorlalte popoare din afara garnițelor sale, urmărind impunerea valorilor sale de cultură și civilizație materială, practicile și instituțiile sale.

Asistăm în paralel la o bifurcație culturală, o divizare a Europei între civilizația romană și tot ce există în afara acesteia, "barbaricum". Istoria consemnează faptul, că cele mai frecvente și mai periculoase conflicte de ordin politic și militar se desfășoară de-a lungul liniilor de falie între diferitele tipuri de culturi și civilizații ²⁴.

În contextul secolelor I a. Chr. - I p. Chr., Dunărea Mijlocie și Inferioară reprezintă o astfel de "falie" ce desparte civilizația clasică mediteraneană de civilizația geto-dacică nord-dunăreană. Este perioada ce coincide cu apariția și afirmarea statului geto-dac, care sub Burebista și Decebal, pe planul politicii interne și externe își maximizează și consolidează puterea pentru a-și asigura propria securitate și supraviețuire în fața politicii de expansiune și colonizare promovată de Roma.

Așezările dacice din Banat, ca formațiuni socio-economice de organizare în teritoriu, au cunoscut pe tot parcursul epocii La Tène același destin

²¹ I. Preda, *Un nou aspect al începuturilor epocii Latène în Dacia*, în SCIV, 11, 1960, 1, p. 28-35; M. Petrescu-Dâmbovița, *Peuples et civilisations dans l'espace carpto-ponto-danubien a l'âge des métaux*, în *Actes du III-ième Symposium de Thracologie*, Roma, 1982, p. 213-214.

²² I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 18-35; D. Pippidi, D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, Buc. 1965, p. 110-120; Al. Vulpe, *Die Geto-Daker. Geschichte eines Jahrtausends vor Burebista*, în *Dacia*, N.S, 31, 1987, 1-2, p. 77-80 și în *Dacia înainte de Dromichete*, Buc., 1988, p.113-114; *Istoria României*, I, p. 218-231; H. Daicoviciu, *Dacii*, Buc., 1972, p. 69-70; I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 90-111 și în *Arhitectura dacilor*, Cluj, 1983, p. 71 și urm., p. 132.

²³ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Buc., 1971, p. 341; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 24; *Istoria României*, I, p. 317; C. Preda, *Geto-dacii din bazinul Oltului Inferior*, Buc. 1984, p. 124-127; V. Mihăilescu-Bârliba, *Dacia Răsăriteană în sec.VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 115-125; G. Popilian, *Unitatea culturală din provinciile romane și Moesia*, în *Drobeta*, VII, 1996, p. 59-61.

²⁴ S. P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Buc., 1988, p. 27 și urm.

istoric ca și cele situate în vestul și nord-vestul Daciei (Transilvania, Maramureș și Crișana) ²⁵.

Coroborate cu așezările și descoperirile dacice, de pe teritoriul Ungariei, Slovaciei, Austriei și Iugoslaviei ²⁶, fără a comenta în acest cadru opiniile și concluziile sub raport cronologic a diferiților cercetători și autori străini sau români, toate aceste descoperiri aflate sub incidența geografiei istorice, atestă o intensă locuire dacică, celto-dacică, daco-celtică, daco-sarmată, sarmato-dacă a căror cultură materială, cu aspecte regionale firești și explicabile, se subordonează bazinului mijlociu al Dunării.

Prezența dacilor sau în amestec cu celelalte etnii menționate mai sus se regăsesc în izvoarele literare antice la autori ca Cezar, Strabon, Appian, Pliniu cel Bătrân, Seneca, Ptolemeu, Dio Cassius, majoritatea lor contemporani perioadei la care ne referim.

Factorii locali de ordin geografic, economic și social din Banat, au imprimat o anumită dinamică demografică și ocupațională în evoluția așezărilor geto-dace din acest spațiu într-un mediu de contact timpuriu și nemijlocit cu cultura materială și civilizația celtică sec. III a.Chr. - I a.Chr. și apoi cu cea romană sec. I a.Chr. - I p.Chr.

Datele și informațiile arheologice și numismatice de care dispunem în prezent fac posibilă reconstituirea habitatului dacic în cele două zone distincte ale Banatului: Banatul de câmpie și Banatul muntos cu terminațiile sale piemontane.

Primei secțiunii îi corespund așezările de la Remetea Mare, Timișoara, Gătaia, Șemlacul Mic, Sânnicolaul Mare, Sânnandrei, Parța, Arad, Cozia, Câmpuri Surduc, Vărădia, Berindia, Cladova, Clit, Pecica, Călugăreni, Cuvin, Groșeni, Lipova, Moroda, Vladimirescu, Zerindul Mic, Săvârșin ²⁷, Bela Crkva no Dunavu, Hretkovič, Kovin, Banatska-Palanka, Banatski-Karlovac, Botos, Dubovac, Kovacica, Oresat, Pavliš, Potporani, Vrșac, Seleus ²⁸, Felnac, în total 37 așezări dacice, din care 10 fortificate.

²⁵ S. Dumitrașcu, I. Mărghitan, *Așezări și descoperiri dacice din vestul și nord-vestul României, din sec. III î.e.n. - II e.n.*, în *Sargeția*, VIII, 1971, p. 47-54; S. Dumitrașcu, *Dacia Apuseană*, Oradea, 1993, p. 44-47; V. Kotigorosko, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. - IV e.n.*, Buc., 1995, p. 33-103.

²⁶ S. Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 36-43; A. T. Vaday, *The Dacian Question in the Sarmatian Barbaricum*, în *Antaeus*, 19-20, Budapesta, 1990-1991, p. 75-83.

²⁷ M. Barbu, *Săpăturile arheologice de la Arad-Vladimirescu. Campania 1979*, în *Ziridava*, XII, p. 151-184 și în *Fortificații dacice pe valea Mureșului Inferior*, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 45-52; I. Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei*, I, Timișoara, 1979, p. 143-177; E. Dorner, *Din activitatea Muzeului Județean Arad*, în *RevMuz.*, 2, Buc., p. 149; Fl. Medeleț, I. Burigan, *Câteva puncte arheologice în județul Timiș*, în *Tibiscus*, III, 1974, p. 85-87; V. Tomescu, *Monografia comunei Gătaia și a satelor aparținătoare*, Timișoara, 1972, p. 55; Șt. Pascu și colab., *Timișoara 700*, p. 30; I.H. Crișan, *Ceramica daco-geților*, p. 186 și în *Continuitatea dacică în Câmpia Aradului*, în *Apulum*, VII/1, p. 421; A. Bejan, *Descoperiri dacice și sarmatice la Șeitan (jud. Arad)*, în *Crisia*, V, 1975; M. Moga, *Un tezaur de monede republicane romane descoperite la Jdioara*, în *Tibiscus*, IV, p. 77-85.

²⁸ R. Rasajsk, *Dacka srebrna ostava iz Kovina*, în *Rad. Vojv. Muz.*, X, 1961, p. 81, pl. 19; B. H. Gavela, *Keltski oppidum Židovar*, Belgrad, 1952, p. 52; N. Simovljevic, *Rekognostiranje i zastitno otkopavanje u Seleušu, 1955 godine*, în *RadVojvMuz.*, V, 1956, p. 156; N. Tasić, *Scordisci and the Native Population in the Middle Danube Region*, Belgrad, 1992, p. 32 și 113; B. Jovanović, *Obermoesien, Gomolava*, 2, 1988, p. 200; I. H. Crișan, *Burebista ...*, p. 265-266 și 301-302; A. Jovanović, *Dakische Graberformen*, în *Enterrement des défunctes de l'aspect des mouvements sociaux et économiques dans la préhistoire et l'antiquité*, Belgrad, 1985, p. 121-138.

Banatului de munte, colinar și subcolinar îi corespund așezările dacice de la Bucova, Cuptoare, Dalboșeț, Duleu, Iaz, Ciclova-Oravița, Brădișorul de Jos, Pătaș, Valea Timișului, Vărădia, Berzeasca, Gornea, Liubcova, Pescari, Divici, Socol, Orșova,²⁹ în total 17 așezări din care 4 fortificate.

Mult mai numeroase decât urmele de cultură materială și de habitat dacic sunt mărturiile de natură numismatică reprezentate de monedele izolate și tezaure monetare prezente pe tot cuprinsul Banatului.

Cel mai recent repertoriu numismatic al Banatului secolelor IV a.Chr. – I p.Chr.³⁰ consemnează 161 de localități de pe raza cărora au fost descoperite tezaure sau monede.

Statistic, autorul repertoriului prezintă un total de 2919 monede pe care le repartizează cronologic după cum urmează: 52 descoperiri de monedă izolată cu un număr de 76 piese și 29 tezaure monetare însumând 752 piese pentru intervalul de timp cuprins între secolele III a.Chr. – II a.Chr.; în secolele II a.Chr. – I a.Chr. sunt prezentate 25 descoperiri monetare izolate cu un număr de 29 piese și 13 tezaure monetare totalizând 627 monede teaurizate; perioadei de timp cuprinsă între sec. I a.Chr. – I p.Chr. corespund 84 de descoperiri de monedă izolată, totalizând 116 piese și un număr de 20 tezaure monetare ce totalizează 1313 piese.

Odată constatate arheologic și numismatic, prezența descoperirilor și așezărilor dacice de dinaintea stăpânirii romane în Banat, este necesară o succintă prezentare a evoluției societății autohtone aflată sub incidența fenomenelor de ordin economic, social, militar și politic.

Majoritatea populației dacice din Banat trăia în așezări deschise, risipite printre culturile agricole de-a lungul teraselor și văilor principalelor râuri. În zonele de culoar depresional, de deal și munte, cu terenuri propice îndeosebi păstoritului, creșterii animalelor, dar și cultivării pământului. Pe suprafețe arabile restrânse aceste așezări sunt și mai risipite, unele din ele având un caracter sezonier.

Locuințele, construcțiile destinate adăpostului animalelor domestice, se constituie în repere arheologice din cele mai semnificative și sugestive pentru conturarea vieții de zi cu zi, a modului în care familia și comunitatea rurală geto-dacă și-a amenajat, rezolvat și asigurat adăpostul permanent. Pe

²⁹ H. Daicoviciu, *Dacii și civilizația lor în sec. I î.e.n.-I e.n.*, în *ActaMN*, V, 1968, 9.57; I. H. Crișan, *Burebista...*, p.90-113, 139-140, 283; P. Bona, P. Rogozea, *Necropola dacică-de la Iaz*, în *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, p.439-452; N. Gumă, *Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 69-101 și în *Materiale și cercetări arheologice*, Buc., 1983, p.135-137; M. Gumă, C. Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor efectuate în cetatea dacică de la Divici între anii 1985-1987*, în *Banatica*, IX, 1987, p.199-238; Gh. Lazarovici, *Gornea. Preistorie.*, în *Caiete Banatica*, 5, *Seria Arheologie*, 1975, p.103-105; Fl. Medeleț și colab., *Descoperiri arheologice din epoca dacică de la Pescari*, în *ActaMN*, VIII, 1974, p.465-475; M. Gumă, *Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean*, în *Symposia Thracologica*, 9, Buc., 1922, p.38-41; O. Bozu, C. Săcărin, *O expediție arheologică în Valea Almăjului*, în *Banatica*, V, 1979, p.553-558.

³⁰ Fl. Medeleț, *Contribuții la repertoriul numismatic al Banatului. Epoca Latene, secolele IV în.d.Ch.-106*, în *Analele Banatului. Seria Nouă, Arheologie-Istorie*, III, 1994, p.246-294

baza constatărilor de detaliu efectuate în urma săpăturilor arheologice, locuințele geto-dacilor sunt împărțite în două categorii principale: adâncite în pământ și construite la suprafață, ambele tipuri fiind întâlnite și în Banat ³¹.

Considerăm că este potrivit să amintim că locuințele de suprafață ale geto-dacilor sunt "casae" cum le pomenește poetul Publius Ovidius Naso (*Triste*, III,10,66) denumire des uzitată și astăzi.

Alături de așezările deschise cu caracter risipit, care, în general grupează un număr restrâns de locuințe adâncite sau de suprafață, în peisajul de câmpie și muntos al Banatului, existau aglomerări sătești a căror importanță a fost sesizată și de izvoarele literare antice.

Pe baza coordonatelor transmise de geografii antici, fără a încerca aici, localizarea mai mult sau mai puțin ipotetică a acestor așezări dacice din Banat, simpla privire asupra numelui lor de rezonanță dacică este suficientă: Acmonia, Arcidava, Bacauca, Berzobis, Canonina, Dierna, Gaganae, Tibiscus, Ziridava ³², la care adăugăm hidronimele Marisos și Tibiscos.

În afară de așezările rurale deschise, dacii de pe cuprinsul bănățean și-au construit și așezări fortificate. În această categorie, se înscriu șirul de fortificații din valea Mureșului inferior din hotarul localităților Cozia, Câmpuri-Surduc, Pecica, Vărădia, Berindia, Clit, Rădești, Moroda, Vladimirescu, Zerindul Mare, Cladova ³³; cele din Clisura Dunării de la Liubcova, Pescari, Divici, Socol ³⁴ precum și cea de la Dalboșeț din depresiunea intramontană Bozovici ³⁵.

Excepție, face doar așezarea fortificată dacică de la Židovar din Banatul sârbesc, așezate pe tell-uri ce domină câmpia Carașului ³⁶, toate aceste așezări fortificate încadrându-se în tipul I al clasificării realizate de I. Glodariu ³⁷.

Așezate pe înălțimi, cu vedere deschisă până la orizont, în imediata apropiere a unor căi obligatorii de acces și pătrundere spre interiorul Daciei ³⁸, cum se constituie valea Mureșului și a Dunării, aceste fortificații aveau fără îndoială un caracter privat, aparținând unor familii de nobili daci locali (tarabostes) ce stăpâneau și controlau un anumit teritoriu.

Aceste adevărate fortărețe private au evidente caracteristici militar-defensive deoarece pe lângă locul strategic în care au fost construite dispuneau de: val de apărare, palisadă, ziduri din pământ și piatră, incinte cu ziduri de piatră construite în diferite tehnici, locuințe-turn; amenajări speciale cum sunt cisternele pentru rezerva de apă; posibilități de cazare în locuințe de suprafață sau adâncite a unui număr limitat de luptători permanenți;

³¹ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista...*, p. 150; I.H.Crișan, *Burebista...*, p. 39; I. Glodariu, *Arhitectura dacilor*, p.10-24

³² C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, *Istoria României*, I, Buc., 1970, p. 41; *Izvoare...*, p. 545-547

³³ M. Barbu, în *Ziridava*, XIX-XX, 1996, p. 42-45

³⁴ M. Gumă, în *Symposia Thracologica*, 9, 1992, p. 38-42

³⁵ I. Lotreanu, *Monografia Banatului*, I, 1935, p.156; D. Protase, în *SCIV*, 21, 1970; 3, p. 506; I. Glodariu, *op. cit.*, p. 111; O.Bozu, C. Săcărin, *op. cit.*, p. 554-558

³⁶ I. Glodariu, *op. cit.*, p. 54

³⁷ *Ibidem*, p. 111

³⁸ *Ibidem*, p. 128

constituiau totodată locuri de refugiu și apărare pentru populația civilă din așezările rurale deschise situate în vecinătatea apropiată a acestor fortificații³⁹.

Dunărea, văile și cursurile râurilor Mureș, Timiș, Bârzava, Caraș, Nera, Cerna cu afluenții lor; culoarele depresionale Caransebeș-Mehadia, Bistra; depresiunea intramontană Bozovici; zonele de maximă metalogeneză a minereurilor utile, îndeosebi cupru, fier, argint, aur, plumb etc. din Munții Banatului situate pe axele Văliug-Moldova Nouă și Văliug-Mehadia alcătuiau toate la un loc sistemul nervos al așezărilor dacice din Banat înainte de cucerirea romană și apoi a celor daco-romane din timpul stăpânirii și administrației romane a provinciei Dacia.

Într-o societate alcătuită din descendențe, fundamentul acesteia o constituia familia, obștea sătească care în teritoriu se subordona autorității exercitate de familiile nobililor locali, ce la rândul lor recunoșteau și se supuneau regelui, reprezentanților acestuia în teritoriu, a marilor preoți, ce alcătuia clasa socială și politică conducătoare a statului geto-dac⁴⁰.

Unirea tuturor triburilor și întemeierea într-un timp scurt a statului geto-dac condus de Burebista și apoi de Decebal, își găsesc explicația în: evoluția societății geto-dacice pe un plan socio-politic superior ce a putut face posibil acest demers; în sentimentul înrudirii; al originii comune; al solidarității în fața primejdiilor venite din exterior, într-un spațiu geografic ce nu era deosebit de întins dar omogen populat de același neam și ale cărei părți comunicau între ele⁴¹.

Numărul așezărilor și fortificațiilor cunoscute până în prezent, descoperirile arheologice de tot felul, de factură dacică, acțiunile militare purtate de Burebista în sud-vestul și nord-vestul Daciei, izvoarele antice ce fac trimitere la acest spațiu, sunt dovezi convingătoare că Banatul și Crișana aparținuseră statului geto-dac⁴².

Daco-romanitatea așezărilor din Banatul secolelor II-IV p.Chr., decurge din însăși spectrul vieții economice a societății dacice preromane care s-a constituit într-un principiu de organizare și ocupare a teritoriului.

Statul geto-dac într-o oarecare măsură și, mai târziu, Imperiul roman într-o formă mult superioară au intervenit în organizarea vieții economice, a exploatării fondului funciar și a resurselor și bogățiilor naturale.

Ne putem face o imagine a spațiului, a ecosistemului în care locuia și se mișca liberă populația dacică din Banat în ultimile două secole ale existenței sale, din interpretarea trăsăturilor prezentate astăzi de același spațiu.

“Cultura dacilor poate fi considerată o cultură de tip superior stadiului primitiv-rural al triburilor patriarhale, având caracterul unei civilizații oppidane cu tendințe vădite de atingere a civilizației agro-orășenești, cu centre economice puternice constând din agricultori și meșteșugari”⁴³.

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *Istoria României*, I, p. 284.

⁴¹ I.H.Crișan, *Burebista...*, p. 136-149; Al.Vulpe, *Getul Burebista - conducător al întregului neam geto-dac*, în *Studii și Comunicări*, I, Pitești, 1968, p. 53 și în *Les getes de la rive gauche du Bas Danube et les Romains*, în *Dacia N.S.*, IV, 1960, p.309-322; H. Daicoviciu, *Dacia de la...*, p. 103.

⁴² I.H. Crișan, *op. cit.*, p.136 și 266; M. Mcreea, *Burebista și celții la Dunărea de Mijloc*, în *SCIV*, VII, 1-2, 1956, p. 119-133; H. Daicoviciu, *Dacia de la...*, p. 91.

⁴³ *Istoria României*, I, p. 317.

În zona de câmpie a Banatului încadrată de cursul râurilor Mureș, Timiș, Bârzava, Caraș, Nera, populația autohtonă dacă trăia în așezări (sate) risipite printre culturile de grâu, mei, orz, secară, alac. Este zona cea mai fertilă și cea mai productivă din punct de vedere agricol. Reprezenta un adevărat grâнар atât pentru dacii de dinaintea stăpânirii romane și mai apoi pentru armata și administrația romană din Banat⁴⁴. În acest areal întâlnim așezările dacice de la Pecica, Arad, Sânnicolaul Mare, Cenad, Sânpetru German, Satchinez, Hodoni, Timișoara, Remetea Mare, Budinț, Gătaia, Berzovia, Parța.

Situate pe rămășițele terasei de loess cu aspect de podiș, scutite de veșnicele inundații ce făceau nelocuibile zona largă de mlaștini și terenuri inundabile situate de-a lungul Tisei, întâlnim același tip de așezări deschise dacice care grupau un număr mai mare sau mai mic de locuințe. Aceste terase-platou, cu sol afânat și cu o vegetație tipică de stepă, reprezentau zone cu un potențial ridicat îndeosebi pentru pășunatul pastoral, dar și pentru culturi agricole pe suprafețe restrânse. În acest sector sunt semnalate așezările dacice din raza localităților: Gad, Cărpiniș, Rudna, Teremia Mare, Foeni, Deta, Șemlacul Mare, Felnac, Vârșeț, Oreșăț, Židovar, Potporani, Banatski Karlovac, Pancevo etc.

Tezaurele și descoperirile monetare din așezările predominant agro-pastorale, de la Pecica, Cenad, Sânnicolaul Mare, Timișoara, Remetea Mare, Satchinez, Lenauheim, Dudeștii Vechi, Periam, Mănăștur, Variaș, Pișchia, Velcani, Gătaia etc., sugerează îndeajuns faptul că populația dacică din câmpia bănățeană, nu s-a rezumat doar la exploatarea pământului doar pentru satisfacerea cerințelor de consum strict familiare sau ale obștii sătești, ci și-au orientat economia rurală către piață. În sprijinul acestei afirmații vine și știrea transmisă de Strabon (*Geografia*, VII, 3.13) care consemna: "*Prin țara lor curge Marisos, care se varsă în Dunăre. Pe acolo își făceau romanii aprovizionările de război*"⁴⁵.

În câmpia Banatului, sunt localizate două așezări dacice fortificate. Este vorba despre așezarea de la Pecica, unde autorul cercetărilor, I.H. Crișan, localizează antica așezare dacică Ziridava și cea de la Židovar.

După toate probabilitățile afirmă I.H. Crișan "*așezarea fortificată de la Židovar constituia centrul dacilor ce locuiau pe teritoriul Banatului iugoslav de azi, tot așa cum cea de la Pecica-Șanțu Mare a fost centrul dacilor din câmpia Aradului*"⁴⁶.

Fără a lăsa urme vădite de exploatare, tipic zăcămintelor aluvionar-aurifere din majoritatea râurilor și pârâurilor ce izvorăsc din Munții Banatului, și a concentrațiilor de minereuri utile în afloriment situate imediat sub mantaua de pământ din zonele de metalogeneză ale Banatului muntos, este de presupus că acestea au fost extrase și exploatate tehnic în atelierele meșteșugarilor din așezările dacice din Banat.

În acest caz, economia rurală este complementată de activități tehnice meșteșugărești, începând cu extracția și prelucrarea aurului, argintului,

⁴⁴ C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum a Traian*, Viena, 1937, p. 217

⁴⁵ *Izvoare...*, p. 239, nota 73

⁴⁶ I.H.Crișan, în *Ziridava*, Arad, 1979, p. 72-73

bronzului, fierului din care se confecționau unelte, arme, podoabe, accesorii de uz gospodăresc. Amintim, de asemenea, activitățile meșteșugărești comune așezărilor dacice, cum sunt prelucrarea lemnului, a pietrei (confecționarea râșnițelor), olăritul, prelucrarea pieilor sau îndeletniciri ca pescuitul, stupăritul etc.

Acestui tip de economie rurală complexă atribuim așezărilor dacice și descoperirilor numismatice din zona Duleu - Berzovia - Bocșa - Dognecea, Brădișorul de Jos - Oravița - Potoc - Sasca, Moldova Nouă-Liubcova, Dalboșeț-Bozovici, așezări situate în piemontul caraș-severinean.

O altă categorie de așezări dacice ce se diferențiază în peisajul montan al Banatului sunt cele așezate pe traseul drumurilor naturale de pătrundere de la sud spre nord-est spre interiorul Daciei, străbătând culoarul depresional Caransebeș-Mehadia și Bistra-Porțile de Fier ale Transilvaniei: Dierna, Gaganae, Tibiscus, Acmonia consemnate în izvoarele antice, la care adăugăm așezările și descoperirile monetare dacice de la Mehadia, Cuptoare, Goleț, Tincova, Iaz, Oțelul Roșu, Bucova.

Din cele prezentate reiese faptul amintit deja, că pentru așezările dacice din Banat, viața economică a devenit un mod de organizare în teritoriu, societatea dacică a secolelor I a.Chr. - II p.Chr. dezvoltând economii complementare începând cu zonele de munte și sfârșind cu cele de câmpie ⁴⁷.

Estimarea numerică a populației epocii La Tene, în actualul stadiu al cercetării arheologice și numismatice, nu oferă garanția unei rezultante corecte, ci doar a unor date statistice posibile. Considerând acceptabilă densitatea de 6 locuitori pe kilometrul pătrat, cifră cu care s-a operat în teritoriile sau provinciile central-europene ⁴⁸, populația dacică din Banat, raportată la o suprafață de 28.526 km² s-ar fi putut ridica la 171.154 locuitori.

Sub împăratul Octavianus Augustus hotarul Imperiului, pe axa est-vest, a fost fixat pe Rin și Dunăre. Pe acest limes, începând de la Nijmegen (Noviomagus) din Germania și până la Iglița (Troesmis) în România, a fost cantonată în tabere militare cea mai mare parte a armatei romane.

Asistăm astfel, la sfârșitul primului secol creștin, la divizarea continentului european în două segmente distincte: Barbaricum - situat la nord de linia Rin-Dunăre și o Europă a lumii și civilizației romane - situată la sud de această linie de demarcație. Foarte sugestivă în acest sens este și afirmația lui Rufius Festus (din *Breviarul Rerum Gestarum Populi Romani*, VIII, 1) ce consemna: "... *Limes inter Romanus ac barbaros ab Augusta Vindelicorum per Noricum, Pannonius ac Moesiam est constitutus*" ⁴⁹.

Expansiunea puterii unei civilizații, se produce simultan cu înflorirea culturii ei, și aproape întotdeauna a implicat puterea sa de a-și extinde valorile, practicile și instituțiile sale la alte societăți, întrucât posedă "*instrumentele necesare de expansiune exprimate printr-o eficientă organizare militară, religioasă, politică și economică*" ⁵⁰.

⁴⁷ Fl. Medeleț, *op. cit.*, p.298

⁴⁸ D. Jons, *The Economy of the Roman Empire*, Cambridge, 1974, p.259 și urm.

⁴⁹ D. Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei*, Buc., 1978, p. 20, nota 31.

⁵⁰ S. Huntington, *op. cit.*, p.450.

Într-o astfel de situație regăsim civilizația romană, ajunsă în contact direct cu geto-dacii și civilizația lor de-a lungul secolelor I a.Chr-I p.Chr. Este știut că cele mai periculoase conflicte între civilizații iau nașterea de-a lungul liniilor de falie a acestora ⁵¹. Dunărea Mijlocie și cea Inferioară a devenit în perioada la care ne referim o astfel de falie între civilizația romană și cea geto-dacă. Astfel poate fi explicat șirul neîntreput de conflicte militare și soluții diplomatice ce au loc de-a lungul frontierei dunărene între Imperiul Roman și popoarele ce locuiau la nord de fluviu.

Conflictele dintre geto-daci și romani au fost cu atât mai dure și mai cunoscute vremii, deoarece politica statului dac condus de Decebal izvora și dintr-un complex de temeuri istorice și mai ales geografice prin care își defineau identitatea, deoarece "suntem ceea ce suntem numai atunci când știm unde suntem și nu atunci când știm împotriva cui suntem" ⁵².

DAS BANAT VOR DER RÖMISCHEN EROBERUNG (Zusammenfassung)

Die Eroberung und Eingliederung Dakiens und des Karpatenraumes durch die Römer fand etappenweise statt. Es existierte eine gewisse Übereinstimmung zwischen dem Besatzungsplan und der Umwandlung des dakischen Staates in eine römische Provinz.

Im 1. Jh. v.Chr.-1. Jh. n.Chr. wird Rom eine dominierende Macht die die Energien der Völker, die sich ausserhalb seiner Grenzen befinden, involviert und dessen Ziel ist die Durchsetzung seiner materiellen und kulturellen Zivilisation sowie seiner Praktiken und Institutionen.

Paralell kann man eine kulturelle Trennung beobachten, eine Teilung Europas zwischen der römischen Zivilisation und jener die sich auserhalb seines Territoriums befindet - *das Barbarricum*. Die Geschichte zeigt daß die häufigsten und gefährlichsten politischen und militärischen Konflikte auf der Trennungslinie zwischen den Kulturen und Zivilisationen stattfinden.

In der besprochenen Zeitspanne ist die mittleren Donau eine solche *Bruchlinie* die die klassische Zivilisation des Mittelmeeres von der Zivilisation der Geto-Daker, aus dem Gebiet nördlich der Donau trennt. Es ist die Zeit in der sich der dakische Staat bildet und behauptet, in der unter den Königen Burebista und Decebal die innere und äussere Macht des dakischen Staates ihren Höhepunkt erreicht.

Zu den dakischen Siedlungen aus dem Banat, als soziale und wirtschaftliche Gebilde, kommen die dakischen Siedlungen und Entdeckungen aus Ungarn, der Slowakei, aus Österreich und Jugoslawien dazu. Wir besprechen hier nicht die chronologischen Feststellungen der ausländischen und rumänischen Autoren. Die Entdeckungen beweisen eine kräftige dakische, dakisch-keltische, dakisch-sarmatische und sarmatisch-dakische Bewohnung, deren materielle Kultur -mit regionalen Eigenschaften- sich den anderen Belegen des mittleren Donaubeckens anschließt.

Die Präsenz der Daker oder der Daker die mit den oben erwähnten Völkern sich vermischt hatten, wird belegt von den klassischen antiken Autoren wie Cäsar, Strabon, Appianus, Seneca, Dio Cassius. Diese waren meistens Zeitgenossen der von uns besprochenen Periode.

⁵¹ *Ibidem*, p.36

⁵² *Ibidem*, p.29

Der geto-dakische Staat und später das Römische Reich kannten eine viel höhere Organisationsform des wirtschaftlichen Lebens, der Förderung des Grundbesitzes sowie der natürlichen Ressourcen und Reichtümer.

Die Konflikte zwischen den Geto-Dakern und den Römern waren besonders heftig weil die Politik des von Decebal geführten Staates aus einer Vielfalt von historischen und geographischen Gründen entstammte, die die Identität der Daker definierte, denn wir sind das was wir sind nur weil wir wissen wo wir sind und gegen wen wir sind.

Die Dako-Romanität der Siedlungen des Banats des 2.-4. Jh. ergibt sich aus dem Bereich der wirtschaftlichen Lebens der vorrömischen dakischen Gesellschaft das ein Prinzip für die Besetzung und Organisation des dakischen Territorium wird.